

บทที่ 9

ความล้มเหลวของลัทธิมาร์กซ์ (The Collapse of Marxism)

ผศ.ดร. ยวงรัตน์ (พัฒนพงศ์) วิเตล

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงในประเทศสังคมนิยมที่เกิดขึ้น เช่น การสลายตัวของสหภาพสังคมนิยมโซเวียตรัสเซีย การรวมตัวของประเทศเยอรมันตะวันตก และเยอรมันตะวันออก พร้อมกับการนำระบบเศรษฐกิจแบบฟิ่งตลาดมาใช้ การเปลี่ยนแปลงในประเทศจีนที่นำระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมาใช้ หรือการเปิดประเทศของประเทศเวียดนาม เขมร และลาวเพื่อชักจูงให้ต่างชาติมาลงทุน เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมของประเทศดังกล่าวได้เปลี่ยนไปจากอดีต หรือไม่ก็อาจจะเสื่อมสลายตัวไปแล้วอย่างน้อยก็ในด้านการปฏิบัติ การสลายตัวของระบบสังคมนิยม ที่หยิบยืมเอาต้นแบบมาจากลัทธิมาร์กซ์ดังกล่าว เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าลัทธิมาร์กซ์ได้ประสบความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในการพัฒนาประเทศ

ถึงแม้ว่า ลัทธิมาร์กซ์จะกลายเป็นประวัติศาสตร์ไปแล้วก็ตาม ลัทธิมาร์กซ์ ก็น่าจะมีความสำคัญในแง่ของการศึกษาค้นคว้า เพราะครั้งหนึ่งลัทธินี้เคยมีอิทธิพลต่อประเทศมหาอำนาจ และถูกหยิบยืมมาใช้ในการปกครองประเทศหลายประเทศเป็นเวลานาน ในการที่จะเข้าใจระบบ หรือความคิด ในปัจจุบันจำเป็นต้องรู้ประวัติศาสตร์ของความคิดหรือระบบนั้น

ในการศึกษาลัทธิมาร์กซ์ เพื่อให้การศึกษาเป็นที่น่าสนใจและน่าสนใจ เราควรศึกษาลัทธินี้ในเชิงวิเคราะห์ นั่นคือพยายามวิเคราะห์ว่า ลัทธิหรืออุดมการณ์นี้มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งอาจเป็นสาเหตุแห่งการล้มเหลวของลัทธินี้ และเมื่อเลนินนำมาใช้ในสหภาพโซเวียตรัสเซีย และมา เซ ตุง นำมาใช้ในประเทศจีน ได้บิดเบือนทฤษฎีของมาร์กซ์ที่เป็นต้นแบบอย่างไร การวิเคราะห์ดังกล่าวอาจจะให้คำตอบได้ว่า ทำไมลัทธิมาร์กซ์จึงประสบความล้มเหลวบ้างไม่มากก็น้อย

บทความนี้จะแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ตอนแรกจะเป็นการกล่าวถึงลัทธิมาร์กซ์ที่เสนอ โดย คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ที่ถือกันว่าเป็นเจ้าตำรับ หรือบิดาแห่งคอมมิวนิสต์ ตอนที่สองจะเป็นการกล่าวถึง ลัทธิเลนิน และตอนสุดท้ายจะเป็นการวิเคราะห์ลัทธิมา

ลัทธิมาร์กซ์

ในการทำความเข้าใจอุดมการณ์หรือความคิดของผู้ใดก็ตาม จำเป็นที่จะต้องศึกษาสภาพแวดล้อมของผู้นั้น ซึ่งได้แก่ บรรยากาศทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นให้นักคิด คิดทฤษฎีขึ้นมา นอกจากจะต้องศึกษาถึงสภาพแวดล้อมมาแล้ว การศึกษาภูมิหลังของนักคิดนั้น จะทำให้เข้าใจความคิดของเขามากขึ้น ในการทำความเข้าใจลัทธิมาร์กซ์ก็เช่นกัน เราจำเป็นต้องเข้าใจสถานการณ์ของเยอรมัน และยุโรปอันเป็นดินแดนที่มาร์กซ์ถือกำเนิดและใช้ชีวิตตลอดชีวิตของเขา

สถานการณ์ในยุโรปและเยอรมัน

ในระยะช่วงปีค.ศ. ๑๘๑๕-๑๘๔๘ เยอรมันมีประชากรประมาณ ๓๒ ล้านคน และอยู่ในช่วงที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ คือสังคมกำลังพัฒนาจากสังคมเกษตรกรรม ไปสู่อุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว เศรษฐกิจก็กลับกลายเป็นเศรษฐกิจแบบตลาด ที่เกิดขึ้นในชนบทด้วย แต่ในขณะเดียวกัน อังกฤษและฝรั่งเศส มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ไกลกว่า การที่เยอรมันล่าช้าทางเศรษฐกิจ ก็เพราะการครอบครองของพระเจ้าันโปเลียนที่หนึ่งของฝรั่งเศสระหว่างปี ค.ศ. ๑๗๙๕-๑๘๑๔ ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจไม่สมดุลย์ แต่แคว้นไรน์แลนด์-เวสฟาเลีย เป็นแหล่งที่นำหน้าในการพัฒนาอุตสาหกรรม เมืองไตรเออร์ (Trier) ซึ่งเป็น บ้านเกิดของมาร์กซ์ก็อยู่ในแคว้นนี้

การขยายตัวของระบบอุตสาหกรรมทำให้มีชนชั้นกลางเกิดขึ้น พวกนี้ต่อมายกระดับจากการเป็นพ่อค้าไปเป็นนักอุตสาหกรรม ในรัฐไรน์แลนด์ ชนชั้นกลางมีความสนใจในการเมืองมากกว่ารัฐอื่นๆ และยอมรับการปกครองของฝรั่งเศส

สภาพการเมืองก่อนปี ค.ศ. ๑๘๔๘ พัฒนาล้าหลังกว่าทางเศรษฐกิจ ยังไม่มีพรรคการเมือง บางรัฐก็ยังไม่มียุทธธรรมบัญญัติ เช่น ปรัสเซีย คนมีความคิดทางการเมืองแตกต่างกันออกไป ชนชั้นพิวคัลที่ยังเหลือจะมีความคิดอนุรักษนิยมไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง กลุ่มศาสนาที่อนุรักษนิยม กลุ่มชนชั้นกลาง มีความคิดเสรีนิยม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศส

ในปี ค.ศ. ๑๘๓๒ มีการก่อรัฐประหาร แต่ล้มเหลว จึงมีการออกกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้านายที่มีอำนาจเหนือแคว้นเยอรมัน มีการจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ พวกหัวก้าวหน้าจึงหนีไปอยู่ฝรั่งเศส เบลเยียม และสวิสเซอร์แลนด์ พวกนี้พอกลับมาก็นำความคิดของนักคิดฝรั่งเศสคือ ซัง ซิมองด์ (Saint Simon) และ ชาร์ล ฟูเรเย (Charles Fourier) มาด้วยโดยเฉพาะในโรนแลนด์ นักคิดทั้งสองคนเสนอความคิดที่จะช่วยแก้ปัญหาคนจน ที่ถูกเจ้าของอุตสาหกรรมเอาเปรียบ โดยการเสนอระบบสังคมใหม่ ที่ให้ความเสมอภาคแก่คนทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ซัง ซิมองด์ เสนอให้ยกเลิกสิทธิในการรับมรดก และเสนอให้คนได้รับการตอบแทนจากการทำงานตามความสามารถแต่ละคน ส่วนฟูเรเยเสนอให้แบ่งสังคมออกเป็นหน่วยเล็กๆ มีสมาชิกที่ลงทุนร่วมกัน คือเป็นเจ้าของกิจการคล้ายระบบสหกรณ์ แนวความคิดของนักคิดทั้งสอง เรียกกันว่า สังคมนิยมแบบเพื่อฝัน (Utopian Socialism)²

ชีวิตและผลงาน

ท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองที่มีอิทธิพลความคิดฝรั่งเศส และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมาร์กซ์ได้ถือกำเนิดออกมา มาร์กซ์เกิดที่เมืองทรีเออร์ ในปี ค.ศ. ๑๘๑๘ บิดาของมาร์กซ์เป็นทนายความมีชื่อเสียง เคยมีสัญชาติยิว ต่อมาเมื่อมาร์กซ์อายุได้ ๖ ขวบก็เปลี่ยนเป็นโปรเตสแตนต์ บิดาและครูใหญ่โรงเรียนที่มาร์กซ์เรียน ได้รับอิทธิพลจากนักปราชญ์ฝรั่งเศสอย่างมาก พ่อตาของมาร์กซ์ คือลูควิค ฟอน เวสฟาเลน ก็ยอมรับในหลักการของซัง ซิมองด์เช่นกัน มาร์กซ์จึงได้รับอิทธิพลจากความคิดของนักปราชญ์ฝรั่งเศส และกำหนดทัศนคติต่อโลกของมาร์กซ์ตั้งแต่เด็ก คือการให้ความสนใจต่อชนชั้นที่ยากจน

บิดาของมาร์กซ์ต้องการให้มาร์กซ์เจริญรอยตามอาชีพของตน จึงส่งมาร์กซ์ไปเรียนที่มหาวิทยาลัยบอนน์หลังจากจบการศึกษาชั้นมัธยมแล้ว ในปี ค.ศ. ๑๘๓๕ มาร์กซ์ก็ได้เป็น

นักศึกษาเรียนวิชากฎหมาย แต่มาร์กซ์กลับให้ความสนใจในทฤษฎีและปรัชญามากกว่า บิดา
เลย ให้ย้ายไปเรียนที่เบอร์ลิน ในปี ๑๘๓๖

ที่เบอร์ลิน อาจารย์ที่มีอิทธิพลทางด้านความคิดทางปรัชญาและศาสนา คือ จอร์จ วิล
เฮียม ฟรีดริช เฮเกล (George Wilhelm Friedrich Hegel) ซึ่งถึงแม้ว่าถึงแก่กรรมไป ๕ ปี
แล้ว ก็ยังมีอิทธิพลอยู่ นักศึกษาหนุ่มๆ ตั้งกลุ่มถกเถียง เพื่อตีความปรัชญาของเฮเกลที่เขียน
ไว้ มาร์กซ์ เข้าร่วมกลุ่มถกเถียงกับพวกฝ่ายซ้ายที่นำโดย ลุดวิก ฟอยเออร์บาร์ค (Ludwig
Feuerbach) ซึ่งเชื่อว่า ศาสนา มิได้เป็นตัวกำหนดปรากฏการณ์ทุกอย่าง ปรากฏการณ์ที่
เกิดขึ้นในโลกตามที่เฮเกลกล่าวถึง เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ที่เกิดจากวัตถุมากกว่า
และคนเป็นผู้กำหนด มิใช่พระเจ้า (แนวความคิดที่เห็นคนสำคัญนี้เรียกว่า "มนุษยนิยม"
(Humanism) ส่วนพวกศาสนิกษย์ฝ่ายขวา คิดว่าปรากฏการณ์ทุกอย่างเป็นการกระทำของเหตุ
ผลเทวสิทธิ์ซึ่งหมายถึง พระเจ้าในศาสนาคริสต์ คน ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเหตุผล
เทวสิทธิ์นี้ คนจึงจะเป็นคนอย่างสมบูรณ์³

มาร์กซ์เห็นด้วยกับฟอยเออร์บาร์ค⁴ และร่วมแสดงความคิดเห็นต่อต้านพวกขวา
อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. ๑๘๔๑ มาร์กซ์ ได้รับปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยเจนา (ซึ่ง
มาร์กซ์ได้ย้ายไปเรียน) วิทยานิพนธ์ที่เขียนชื่อ "ความแตกต่างระหว่างปรัชญาธรรมชาติ
ของเดโมคริตัสกับอีพิคิวรัส" (The Difference Between the Democritean and Epicurean
Natural Philosophy) ซึ่งเป็นแนวความคิดวัตถุนิยม

ในปีเดียวกัน มาร์กซ์ได้ทำงานให้กับ "หนังสือพิมพ์แห่งแคว้นไรน์" (Rheinische
Zeitung) และเขียนบทความโจมตีการเซ็นเซอร์ของรัฐ มาร์กซ์ได้เป็นบรรณาธิการและ
เขียนบทความโจมตีกฎหมายที่ห้ามมิให้คนจนตัดไม้ ต่อมาหนังสือพิมพ์ถูกปิด ในปี ค.ศ.
๑๘๓๘ บิดามาร์กซ์ถึงแก่กรรม ในปี ค.ศ. ๑๘๔๓ มาร์กซ์ก็แต่งงานกับเจนี บุตรีของ
บารอน ฟอน เวสต์ฟาเลน แล้วลี้ภัยไปอยู่ฝรั่งเศส

ที่ปารีสซึ่งเป็นศูนย์กลางของความคิดยุโรป มาร์กซ์ทำงานเป็นบรรณาธิการของ
"นิตยสารเยอรมัน-ฝรั่งเศส" มาร์กซ์เขียนบทความเรื่อง "บทนำวิพากษ์ปรัชญาของเฮเกลใน
เรื่องสิทธิ" (Introduction to a Critique of Hegelian Philosophy of Right) ซึ่งในบท
ความนี้ มาร์กซ์ได้เฮเกลว่า "คน เป็นผู้สร้างศาสนา ศาสนามิได้สร้างคน"⁵ ศาสนา เป็นวิธี

ที่คนที่ถูกกดขี่แสดงความรู้สึกออกมา เมื่อหมดหวังที่จะมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม คนที่กดขี่
เลยใช้เป็นเครื่องมือในการเกลี้ยกล่อมให้ทุกคน ยอมรับสภาพของตนเอง ศาสนาเป็น "ฝัน
ของประชาชน"⁶

เมื่อมาร์กซ์ได้อยู่ในเมืองที่เป็นศูนย์กลางของความคิด ก็ได้อ่านปรัชญาของนักคิดเศรษฐกิจ
ศาสตร์อังกฤษ คือ อัดัม สมิท(Adam Smith) และเดวิด ริคาโด(David Ricardo) ซึ่งเสนอ
ความคิดแบบเสรีนิยม และเป็นแรงผลักดันให้มาร์กซ์เขียน "ข้อเขียนทางเศรษฐกิจและทาง
ปรัชญา" (The Economic and Philosophical Manuscript) ซึ่งเป็นบทความแรกที่มาร์กซ์
วิพากษ์เศรษฐกิจการเมือง บทความนี้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงความคิดของมาร์กซ์จาก
การวิจารณ์ปรัชญาเป็นวิจารณ์สังคมที่เป็นจริง⁷ ที่ปารีสนี่เอง ที่มาร์กซ์ได้พบฟรีดริช เอง
เกลส์ (Friedrich Engels) บุตรคหบดีเจ้าของโรงงานทอผ้าที่ร่ำรวย อยู่ที่เยอรมันและแมน
เชสเตอร์ เองเกิลส์กลายเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขจนตาย และช่วยมาร์กซ์แปลบทความ
เป็นภาษาอังกฤษส่งไปพิมพ์ที่อเมริกา ทั้งสองได้ร่วมกันเขียนบทความเรื่อง "ครอบครัวอัน
ศักดิ์สิทธิ์" (The Holy Family)⁸ ซึ่งส่วนหนึ่งโจมตีความคิดของพวกสังคมนิยมเพื่อฝัน และ
ทำความเข้าใจให้กับรัฐบาลฝรั่งเศส มาร์กซ์เลยอพยพไปอยู่บรัสเซล ที่นั่นมาร์กซ์และ
องเกิลส์เขียนบทความเรื่อง "อุดมการณ์เยอรมัน" (The German Ideology)⁹ เพื่อเสนอทฤษฎี
ใหม่ในการตีความประวัติศาสตร์คือเป็น "ประวัติศาสตร์ของวัตถุนิยม"

ในช่วงนั้น มีการปฏิวัติในฝรั่งเศสหลายครั้ง ผู้ปกครองหลายรัฐรู้สึกไม่มั่นคงใน
สถานภาพของตน ในขณะที่ชนชั้นกลางและชนชั้นกรรมกรเริ่มมีความมั่นใจมากขึ้น เมื่อมี
การปฏิวัติในปี ค.ศ. ๑๘๔๘ ที่ฝรั่งเศสและล้มล้างราชวงศ์เบอร์บอง ทำให้ประเทศอื่นใน
ยุโรปตื่นตัวในการปฏิวัติไปด้วย มาร์กซ์ติดตามเหตุการณ์อย่างสนใจขณะที่อยู่บรัสเซล
เพราะเป็นการแสดงถึงปัญหาของสังคมอย่างใหญ่หลวง และเมื่อมาร์กซ์ได้ถูกทาบตามให้
เขียนคำประกาศของหลักการขององค์กรสังคมนิยมที่เรียกตัวเองว่า "สันนิบาตคอมมิวนิสต์"
(The Communist League)¹⁰ มาร์กซ์และองเกิลส์จึงเขียน "คำประกาศคอมมิวนิสต์"
(Communist Manifesto)¹¹ ซึ่งมาร์กซ์ใช้ความวุ่นวายทางการเมืองในช่วงนั้นส่งเสริมทฤษฎี
"การต่อสู้ทางชนชั้น" มาร์กซ์ถูกรัฐบาลเนรเทศออกจากบรัสเซลอีก เลยนี่ไปอยู่ที่
ลอนดอน

ที่ลอนดอน มาร์กซ์ได้เขียนบทความมากมายที่พยายามอธิบายความทุกข์ยากในสังคมทุนนิยม เช่น "วิพากษ์เศรษฐกิจการเมือง"(The Critique of Political Economy)¹² ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน (Theories of Surplus Values)¹³ ทุน (Capital)¹⁴ เป็นต้น

หลังปี ค.ศ.๑๘๖๕ ห้องเช่าเล็กๆ ในลอนดอน ของมาร์กซ์กลายเป็นศูนย์กลางของนักคิดที่ลี้ภัยจากยุโรป พวกนี้มาชุมนุมกันเพื่อถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในปี ค.ศ. ๑๘๖๔ มาร์กซ์ช่วยตั้งสมาคมกรรมกรนานาชาติ (The International Workmen's Association)¹⁵ มีสมาชิกทั้งพวกสังคมนิยม ซึ่งมีมาร์กซ์เป็นผู้นำและ พวกอนาคิสต์(ซึ่งนิยมสังคมนิยมที่ไม่มีกฎเกณฑ์)มีบาคุนิน เป็นผู้นำ สุดท้ายสมาคมนี้ต้องล้มไป เพราะการแตกต่างกันทางความคิดของทั้งสองฝ่าย

แม้ว่ามาร์กซ์จะมีชีวิตที่ขัดสนและทุกข์ยาก มาร์กซ์ก็ยังเขียนบทความอย่างขมุกขมัว เองเกลส์เป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือมาร์กซ์ทางการเงินอยู่ตลอด ในปี ค.ศ. ๑๘๘๓ มาร์กซ์ก็ถึงแก่กรรมที่นั่นตอนอายุ ๖๕ ปี มาร์กซ์มีบุตร ๖ คน เสียชีวิตไป ๓ คน

หลังจากมาร์กซ์ถึงแก่กรรม เองเกลส์ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง "ทุน" เล่มที่สาม และเรื่อง "ลัทธิสังคมนิยม : แบบเพื่อฝันและแบบวิทยาศาสตร์ (Socialism : Utopian and Scientific)¹⁶ ข้อเขียนของมาร์กซ์ทั้งหมดค่อนข้างคลุมเครือและขัดแย้งกันเอง จึงยากแก่การเข้าใจ

พอจะสรุปได้ว่า มาร์กซ์เป็นชนชั้นปัญญาชน มาจากครอบครัวที่ร่ำรวย จบการศึกษาระดับสูง มีความสนใจในปรัชญาและเรียนจบสาขานั้น และให้ความสนใจต่อทฤษฎีทางเศรษฐกิจการเมืองเมื่ออายุมากขึ้น ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักคิดสังคมนิยมฝรั่งเศส นักปรัชญาเยอรมัน นักคิดเศรษฐศาสตร์อังกฤษ

สถานการณ์ในเยอรมันและยุโรปที่มีการปฏิวัติทางการเมือง และการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้คนจนได้รับความทุกข์ยากและถูกเอาเปรียบ ผลักดันให้มาร์กซ์พยายามหาคำตอบของความทุกข์ยากในสังคม และจากความรู้ที่มาร์กซ์ได้ศึกษาและอ่าน มาร์กซ์จึงสร้างทฤษฎีขึ้นมาเพื่ออธิบายเหตุการณ์ทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองในขณะนั้น พร้อมทั้งเสนอวิธีแก้ไขสังคมให้ดีขึ้น

ทัศนะต่อสังคม

สังคมในยุโรปที่มาร์กซ์เห็น เป็นสังคมที่กำลังพัฒนาทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้นักอุตสาหกรรมนำเครื่องจักรมาใช้ คนงานที่เคยเป็นช่าง เปลี่ยนสภาพเป็นกรรมกรในโรงงาน และต้องทำงานหนัก แต่ได้ค่าจ้างน้อย เป็นสภาพที่น่าเวทนา เพราะคนงานมีความเป็นอยู่อย่างลำบาก

สภาพสังคมดังกล่าวทำให้นักคิดต่างๆ สร้างทฤษฎีขึ้นมาเพื่อหาทางแก้ไข นักคิดที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นคือนักคิดสังคมนิยมแบบเพื่อฝัน ที่พยายามสร้างสังคมในอุดมคติที่ยุติธรรม และให้กรรมกรมีส่วนในการปกครองตนเอง เช่นระบบสหกรณ์ของโรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen) นักคิดสังคมนิยมเพื่อฝันชาวอังกฤษ

แต่มาร์กซ์เห็นว่าสังคมนิยมแบบเพื่อฝันมิได้แก้ปัญหาถูกต้อง สิ่งที่จะแก้ปัญหาได้คือการพยายามศึกษาสังคมแบบวิทยาศาสตร์ คือใช้วิธีศึกษาอย่างที่ ชาลส์ ดาวิน (Charles Darwin) นักชีววิทยาศึกษาใช้ โดยมีหลักการว่าการพัฒนาของสิ่งมีชีวิตว่าเป็นการคัดเลือกโดยธรรมชาติ มาร์กซ์จึงเรียกทฤษฎีสังคมนิยมของตนว่าเป็น "สังคมนิยมแบบวิทยาศาสตร์" (Scientific Socialism) นั่นคือ ศึกษาสภาพความเป็นจริงของสังคมที่เห็น อย่างที่ดาวินศึกษาสิ่งมีชีวิต มิใช่มัวแต่วาดภาพสังคมที่ไม่สามารถเป็นจริงได้

สิ่งที่ป็นจริงที่มาร์กซ์เห็นว่าเป็นตัวจัดระบบสังคมคือ ระบบเศรษฐกิจ มาร์กซ์เชื่อว่า เศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ควบคุมสังคม การเมือง และความคิดของคน ดังนั้นในการแก้ปัญหาสังคม ก็ต้องแก้ที่ระบบเศรษฐกิจ¹⁷ ซึ่งในระบบเศรษฐกิจขณะนั้นคือระบบทุนนิยม ซึ่งมาร์กซ์คิดว่าเป็นตัวการที่ทำให้คนจนต้องทุกข์ยากลำบาก มาร์กซ์จึงสร้างทฤษฎีต่างๆขึ้นมา เพื่ออธิบายว่า ระบบทุนนิยม เป็นระบบที่เลวร้าย ซึ่งคู่ได้จากประวัติศาสตร์การเกิดระบบนี้ และวิธีการทำงานของระบบนี้ที่ทำลายความเป็นมนุษย์ ซึ่งทั้งประวัติศาสตร์และวิธีการทำงานของระบบนี้ มาร์กซ์ใช้เป็นพื้นฐานในการทำนายอนาคตของโลก คือผลสุดท้ายสังคมนิยมจะทำลายตัวเอง และสุดท้ายสังคมจะพัฒนาเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ที่สมาชิกทุกคนเสมอภาคและมีเสรีภาพอย่างแท้จริง

พื้นฐานความคิด

ก่อนที่จะกล่าวถึงทฤษฎีมาร์กซ์ เราควรจะรู้ว่า มาร์กซ์มีความคิดพื้นฐานอย่างไรเกี่ยวกับสังคมและความคิดนั้น มาร์กซ์ได้รับมาจากใคร เราจึงจะเข้าใจทฤษฎีของมาร์กซ์ได้

ความเป็นปฏิปักษ์ขัดแย้ง (dialectic), ความคิดวัตถุนิยม(materialism) และหลักเศรษฐกิจกำหนด (economic determinism)

มาร์กซ์เชื่อว่า ทุกอย่างในโลกนี้มีความขัดแย้งกันในตัวมันเอง และความขัดแย้งนี้จะช่วยพัฒนาสังคมและประวัติศาสตร์ ทำให้สังคมก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ความคิดนี้มาร์กซ์ได้รับอิทธิพลมาจากเฮเกลซึ่งเชื่อว่า ประวัติศาสตร์เป็นปรากฏการณ์ ที่เกิดจากการปะทะของความคิดสองอย่าง คือความคิดที่มีอยู่เดิม (thesis) 'และความคิดที่ขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์กับความคิดเดิม (antithesis) ซึ่งแฝงอยู่ในความคิดเดิมนั้น การปะทะทำให้เกิดเป็นความคิดใหม่ (synthesis) และความคิดใหม่นี้จะเป็น ความคิดที่ดีกว่าความคิดเก่าเสมอ แต่เนื่องจากลักษณะตามธรรมชาติที่ความคิดต้องเปลี่ยนแปลง และพัฒนาตลอดเวลา ทำให้ความคิดใหม่นี้ (antithesis) เมื่อนานเข้าก็กลายเป็นความคิดเก่า (thesis) ซึ่งมีความคิดที่เป็นปฏิปักษ์แฝงอยู่ (antithesis) เมื่อปะทะกันก็กลายสภาพเป็นความคิดใหม่ (synthesis) ทุกอย่างในโลกจะดำเนินตามกฎนี้เป็นวงจรไม่รู้จบ สังคมและประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน ต้องมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา และจะพัฒนาก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ไม่หยุดยั้ง วิธีการที่สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลง นี้เฮเกลเรียกว่าเป็นวิธีวิภาษวิธี (dialectic method)ซึ่งอาจเขียนเป็นสูตรได้คือ

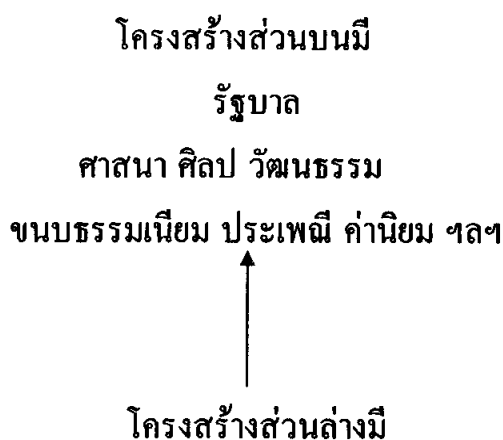
$$\text{thesis} + \text{antithesis} = \text{synthesis}$$

มาร์กซ์เห็นด้วยว่าประวัติศาสตร์มีการพัฒนาแบบ dialectic แต่ไม่เห็นด้วยกับเฮเกลที่ว่า ประวัติศาสตร์เป็นผลพวงของการพัฒนาทางความคิด แต่ตรงกันข้าม ประวัติศาสตร์เป็นผลพวงจากการพัฒนาแบบ dialectic ของวัตถุมากกว่า¹⁸

ในแง่นี้ เราถือว่า มาร์กซ์มีความคิดแบบวัตถุนิยม (materialism) คือ ถือว่าสิ่งที่เป็นความจริงในโลก คือสิ่งที่เป็นวัตถุ มองเห็นได้ สัมผัสได้ ไม่ใช่สิ่งที่มองไม่เห็นสัมผัสไม่ได้ เช่น ความคิด ดังนั้น ปรากฏการณ์ในโลกนี้ คือ ปรากฏการณ์ที่เกิดกับวัตถุ

มาร์กซ์กล่าวว่า ได้ทำให้เฮเกลกลับมาขึ้นได้บนขาแทนที่จะยืนบนศีรษะ หมายความว่า การที่เฮเกลเชื่อว่าความคิดเป็นตัวกำหนดทุกอย่าง มิใช่วัตถุ เหมือนเฮเกลยืนด้วยศีรษะ เพราะจริงๆ แล้วมาร์กซ์เห็นว่า วัตถุต่างหากที่เป็นตัวกำหนด ดังนั้น ประวัติศาสตร์ จึงเป็นประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงของวัตถุมิใช่ของความคิด

นอกจากความคิดพื้นฐานของมาร์กซ์ที่เชื่อว่า ปรากฏการณ์ทุกอย่าง เกิดเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงแบบ dialectic ของวัตถุแล้ว มาร์กซ์ยังผสมความเชื่อพื้นฐานนี้เข้ากับความคิดที่ว่า รากฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งมาร์กซ์เรียกว่า โครงสร้างส่วนล่าง (substructure) เป็นตัวกำหนดสถาบันต่างๆ ในสังคม ซึ่งมาร์กซ์เรียกว่าเป็นโครงสร้างส่วนบน (superstructure) ในสังคมเช่นกฎหมาย ศาสนา ปรัชญา รัฐ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ฯลฯ รวมทั้งรูปแบบการดำรงชีวิต (mode of life) โครงสร้างส่วนบน จะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อโครงสร้างส่วนล่างหรือรากฐานทางเศรษฐกิจ เปลี่ยนแปลงก่อน¹⁹

รากฐานทางเศรษฐกิจ : รูปแบบการผลิต= ความสัมพันธ์ทางการผลิต, เครื่องมือการผลิต

รากฐานเศรษฐกิจหรือโครงสร้างส่วนล่างคือรูปแบบการผลิต (mode of production) คูได้จากวิธีการผลิตและเครื่องมือการผลิต (means of production) เช่น จอบ เสียม เครื่องจักร และความสัมพันธ์ทางการผลิต (relations of production) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเครื่องมือการผลิต คือดูว่า มนุษย์เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตหรือไม่

นอกจากนี้ ผู้ใดก็ตามที่ควบคุมเครื่องมือการผลิต ก็จะเป็นผู้ควบคุมสถาบันอื่นๆ ในสังคมเจ้าของเครื่องมือการผลิต เช่น รัฐ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ฯลฯ และจะสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา เป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจของตนเอง โดยพยายามสร้างความคิดให้ทั้งผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้การปกครองเชื่อว่า การควบคุมของตนในทุกๆ ทางเป็นไปเพื่อส่วนรวมทั้งหมด

จากแนวความคิดผสมกันทั้งสามอย่าง (dialectic, materialism และ economic determinism) ที่กล่าวมาแล้ว มาร์กซ์นำมาอธิบายประวัติความเป็นมาของสังคมโดยพยายามชี้ให้เห็นว่า สังคมมีการพัฒนาโดยมีวัตถุประสงค์หรือรูปแบบการผลิตเป็นเครื่องกำหนด เรียกว่าวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism)

วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism)

ได้กล่าวมาแล้วว่า รูปแบบการผลิตเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสังคมและชีวิต ดังนั้นเมื่อรูปแบบการผลิตเปลี่ยนไป รูปแบบของสังคมและการดำรงชีวิตก็เปลี่ยนไปด้วย

รูปแบบการผลิตเปลี่ยนไปได้อย่างไร? มาร์กซ์อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างความสัมพันธ์ทางการผลิต(thesis)กับเครื่องมือการผลิต (antithesis) เมื่อวิธีการผลิตก้าวหน้าไปเรื่อยๆ แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตยังไม่เปลี่ยน ทำให้เกิดการปะทะกัน คือเป็นการปฏิวัติสังคม และเกิดสังคมใหม่ขึ้น(synthesis) ที่มีวิธีการผลิตใหม่และความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ ซึ่งเมื่อมนุษย์สร้างเครื่องมือการผลิตขึ้นมาใหม่ แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตยังไม่เปลี่ยน ก็จะเกิดการขัดแย้งปะทะกันอีก จนกว่ามนุษย์จะหยุดสร้างเครื่องมือการผลิต ซึ่งจะหยุดเมื่อเครื่องมือการผลิตนั้นก้าวหน้าถึงที่สุดแล้วซึ่งจะเกิดขึ้นได้เฉพาะในสังคมคอมมิวนิสต์เท่านั้น ในแง่นี้มาร์กซ์เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของเทคโนโลยี ว่าสามารถหยุดการปฏิวัติสังคมได้

มาร์กซ์ใช้แนวความคิดนี้อธิบายว่า สังคมมีการพัฒนาเป็นยุคๆตามรูปแบบการผลิต²⁰ คือ

ยุคคึกคักบรรพ์ ในยุคนี้ มนุษย์ยังอยู่ตามถ้ำ ตามภูเขา ไม่มีการผลิตเกิดขึ้น ไม่มีเครื่องมือการผลิต ไม่มีใครเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต ดังนั้น รูปแบบการดำรงชีวิต จึงเป็นแบบง่ายๆ ไม่มีการแก่งแย่ง ไม่มีรัฐ กฎหมาย หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่สลับซับซ้อน

ต่อมาเมื่อมนุษย์ผลิตเครื่องมือการผลิต ซึ่งเป็นวัตถุที่มนุษย์สร้างเพื่อการดำรงชีวิต เช่น ขวาน จอบ เสียม มนุษย์ก็มีวิถีการดำรงชีวิต หรือรูปแบบชีวิต (mode of life) แตกต่างไปจากสัตว์ เครื่องมือการผลิตที่มนุษย์สร้างขึ้น เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทันที เกิดการแย่งชิงเพื่อที่จะเป็นเจ้าของ มีการสะสมผลผลิต เพราะผลิตได้มากขึ้น เกิดการเป็นเจ้าของ มีทรัพย์สินส่วนตัว (private property) และเกิดการสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมาในสังคมเพื่อควบคุมให้สังคมอยู่รอด

ความสัมพันธ์ทางการผลิตก็เกิดขึ้น เกิดการแบ่งชนชั้นออกเป็นคนที่เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตซึ่งแข็งแรงกว่า ผลิตได้มากกว่า กับชนชั้นที่ไม่ได้เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตซึ่งเป็นชนชั้นที่อ่อนแอกว่า

ต่อมาความต้องการแรงงานเพื่อผลิตมากขึ้น ทำให้คนต่อสู้กัน และบังคับผู้แพ้มาเป็นทาส รูปแบบสังคมจึงเปลี่ยนไปเป็นสังคมทาส

สังคมทาส เกิดมีชนชั้นนายทาสซึ่งเป็นชนชั้นเจ้าของเครื่องมือการผลิตรวมทั้งทาส และชนชั้นทาสที่ไม่เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต รูปแบบการดำรงชีวิตก็เปลี่ยนไป เช่น สังคมกรีกและโรมันสมัยโบราณ มีการกดขี่ทาส ชนชั้นนายทาสหรือส่วนมากก็เป็นเจ้าออกกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อควบคุมทาส และรักษาอำนาจของตนไว้ ซึ่งต่อมาทาสรวมตัวกันปฏิบัติทำให้สังคมทาสสลายไป

สังคมฟิวคัล เกิดขึ้นเมื่อเครื่องมือการผลิตเปลี่ยนไปเป็นการเพาะปลูก พวกทาสไปทำกินในที่ดิน ที่เจ้าขุนมูลนายเข้าครอบครอง พวกทาสก็ต้องถูกเอาเปรียบ มีสภาพเป็นเพียงเครื่องมือการผลิตของพวกขุนนางเท่านั้น

ต่อมาในสมัยนี้มีการผลิตเครื่องมือการผลิตที่ก้าวหน้า มีการใช้เครื่องจักร ที่ต้องการแรงงาน กรรมกรทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม พวกทาสติดที่ดินจึงเปลี่ยนสภาพเป็น

กรรมกร พวกเขาของที่ดิน เปลี่ยนสภาพเป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม ระบบฟิวต์ลิ่ง สลายตัวไป

สังคมนิยมเมื่อมีการพัฒนาเครื่องมือการผลิตก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ก็มีความ ต้องการกรรมกรมากขึ้น เกิดชนชั้นกรรมาชีพ (Proletariat) ซึ่งเป็นชนชั้นขายแรงงาน เพื่อ การยั้งชีพ และชนชั้นนายทุน (Bourgeoisie) ที่เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต และมีเงินทุน เป็นชนชั้นส่วนน้อยที่มุ่งหาผลประโยชน์จากชนชั้นกรรมาชีพ โดยการแสวงหากำไรที่ได้ จากการกินแรงของกรรมกร

ภายใต้สังคมนิยม กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างอยู่ภายใต้การกำหนดของตลาด นายทุนต้องการขายสินค้าเพื่อหากำไร รวมทั้งขายแรงงานของชนชั้นกรรมกรด้วย ดังนั้น ในสังคมนิยม แรงงานก็กลายเป็นสินค้าไป²¹

ชนชั้นกรรมาชีพเมื่อได้รับการกดขี่ เพราะถูกบังคับขายแรงงาน ก็จะสร้างจิตสำนึก ในการปฏิบัติ รวมพลังกันปฏิบัติสังคมน ทำให้สังคมนิยมสลายตัวไป เกิดเผด็จการโดย ชนชั้นกรรมาชีพ (Dictatorship of the Proletariat) ซึ่งเป็นบันไดไปสู่สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะกล่าวต่อไป

สรุปแล้ว เครื่องมือการผลิต เป็นสาเหตุให้เกิดชนชั้น เกิดทรัพย์สินส่วนตัว และการ แบ่งงานกันทำ ซึ่งเป็นมูลเหตุให้เกิดการปฏิบัติภัยระหว่างชนชั้น และในที่สุดชนชั้นก็ต่อสู้กัน มาร์กซ์มองว่า "ประวัติศาสตร์สังคมเป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ระหว่างชนชั้น"

ได้กล่าวมาแล้วว่า มาร์กซ์พยายามอธิบายว่า สังคมนิยม จะต้องสลายตัวไป โดย ยกเอาประวัติศาสตร์การพัฒนาสังคมแบบวัตถุนิยมมายืนยัน นอกจากนี้มาร์กซ์ยังสร้าง ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ขึ้นมาเพื่ออธิบายว่า สังคมนิยมจะ ทำลายตัวเองจากวิธีการทางเศรษฐกิจที่นายทุนเอาเปรียบชนชั้นกรรมาชีพ

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง

พื้นฐานความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของมาร์กซ์มาจากความคิดนักเศรษฐศาสตร์ชาว อังกฤษเช่น อัดัม สมิท และเดวิด ริคาร์โด ซึ่งเชื่อว่าประชากรกับความจำกัดของ ทรัพยากร เป็นแรงกดดันจะทำให้ค่าจ้างในระบบเศรษฐกิจเสรีอยู่ในอัตราที่พอประทังชีวิต

(ซึ่งกำหนดโดยเวลาที่มนุษย์ใช้ผลิตอาหาร หาทีอยู่ เสื้อผ้า และสิ่งอื่นๆที่จำเป็นเพื่อประทังชีวิตของเขาและครอบครัวให้อยู่รอด) นักเศรษฐศาสตร์อังกฤษได้สร้างทฤษฎีมูลค่าของแรงงาน (Labour Theory of Value) ซึ่งกล่าวว่า ค่าของสินค้ากำหนดโดยปริมาณแรงงานที่ใช้ในการผลิต

มาร์กซ์ใช้แนวความคิดทั้งสองนี้ สร้างทฤษฎีทางเศรษฐกิจของทุนนิยม² โดยอธิบายว่า ในระบอบทุนนิยม สิ่งที่นายทุนคำนึงคือกำไร และเนื่องจากทุนที่ลงมี ๒ อย่างคือ ทุนที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ ค่าจ้าง และทุนที่คงที่ คือเครื่องจักรและอาคาร ในการทำงานของนายทุน นายทุนจะพยายามเพิ่มทุนคงที่หรือเครื่องจักรให้มากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อป้องกันมิให้กำไรลดลง ในขณะที่เดียวกันก็พยายามรักษาอัตราค่าจ้างให้เพียงเพื่อประทังชีวิต คือ ทุนที่เปลี่ยนแปลงจะต่ำอยู่เสมอ

มาดูกันว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร และมีผลอย่างไร มาร์กซ์อธิบายว่า ในสังคมทุนนิยม นายทุนได้เปรียบกว่ากรรมกร เพราะนายทุนเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต ส่วนกรรมกรก็ไม่มีอำนาจต่อรองแม้แต่น้อย และต้องทำงานตามความต้องการของนายทุน แรงงานของกรรมกรมีค่าเพียงค่าจ้าง ในอัตราที่พอยังชีพได้ในวันหนึ่งๆ แต่ความจริงแล้ว สินค้าที่กรรมกรผลิตเมื่อรวมกับทุนคงที่ของนายทุนแล้ว มีค่ามากกว่าค่าแรงของกรรมกร ที่มีค่าเพียงช่วยให้มีชีวิตอยู่รอดไปวันๆ หรืออีกนัยหนึ่ง กรรมกร ไม่จำเป็นต้องใช้เวลาทำงานนาน ตามความต้องการของนายทุน จึงจะได้ค่าจ้างตามนั้น แสดงว่า ชั่วโมงทำงานที่เกินไป หรือที่เรียกว่า เวลาส่วนเกิน (surplus labour time) เป็นเวลาของกรรมกรที่นายทุนโกง ค่าแรงที่เกิดจากเวลา ส่วนเกินที่กรรมกรน่าจะได้เรียกว่า มูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value)

ดังนั้น ถ้าการผลิตสินค้า นายทุนให้ค่าจ้างกรรมกรให้ทำงาน ๑๖ ชั่วโมง แต่เวลาที่กรรมกรจำเป็นต้องใช้ตามค่าจ้างจริงๆเพียง ๘ ชั่วโมง เวลาที่เหลือ ๘ ชั่วโมงเป็นเวลาส่วนเกิน หรือมูลค่าส่วนเกิน ซึ่งนายทุนเอาไปเป็นกำไรของตัวเอง

เนื่องจากในสังคมทุนนิยม มีการแข่งขันกันสูง นายทุนต้องพยายามลดค่าใช้จ่ายในการผลิตสินค้า เพื่อต้นทุนได้ต่ำและขายสินค้าได้ นายทุนก็ต้องลงทุนในการซื้อเครื่องจักรที่ดีและนำสมัย เพื่อผลิตสินค้าที่ดีกว่า เมื่อนายทุนลงทุนกับเครื่องจักรแล้วซึ่งเป็นทุนคงที่ ก็พยายามให้ค่าจ้างต่ำ เพื่อมิให้ต้นทุนสูง ซึ่งทำให้กำไรลดลง สรุปแล้ว นายทุน ต้อง

พยายามปรับปรุงเครื่องจักรอยู่เสมอ และในขณะเดียวกันก็เอาเปรียบกรรมกรโดยไม่ปรับค่าจ้าง ตามเวลาที่กรรมกรใช้ในการผลิต เพราะยิ่งเครื่องจักรขยายใหญ่ขึ้น โรงงานใหญ่ขึ้น กรรมกรก็ควรได้ค่าจ้างเพิ่มขึ้นแต่กลับไม่เพิ่ม นายทุนเอามูลค่าส่วนเกินนี้เป็นของตัวเอง คือเป็นกำไร

และในขณะเดียวกันที่มีการเอาเปรียบเพิ่มขึ้น ระบบทุนนิยมก็เผชิญกับวิกฤติการต่างๆ กล่าวคือ การแข่งขันในระบบทุนนิยม ทำให้นายทุนย่อยสลายตัวไป เหลือแต่นายทุนที่ใหญ่และมีเครื่องจักรดีๆ มีการผลิตมากขึ้น มีการเอาเปรียบกรรมกรมากขึ้น การเอาเปรียบยังมีอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าอัตราค่าจ้างจะปรับไปตามค่าครองชีพในสังคมทุนนิยมที่เจริญแล้ว แต่ การผลิตจะก้าวหน้าไปกว่าอัตราค่าจ้าง ทำให้กรรมกรมีมาตรฐานการครองชีพที่ต่ำ นอกจากนี้ ระบบทุนนิยมยังประสบปัญหาคนว่างงาน เนื่องจากเครื่องจักรพัฒนาไปเกินความสามารถของกรรมกร และอีกปัญหาคือตลาด ก็เลยต้องออกไปหาตลาดต่างประเทศ มีการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบกับสินค้า

พวกนายทุนย่อย และช่างตงงานก็เปลี่ยนสภาพเป็นชนชั้นกรรมาชีพ ทำให้จำนวนชนชั้นกรรมาชีพมากขึ้น และชนชั้นนายทุนน้อยลง ชนชั้นกรรมาชีพได้รับการกดขี่มากเข้า ก็หาทางดิ้นรนให้พ้นจากสภาพถูกเอาเปรียบ โดยการปฏิวัติทางการเมือง และจัดระบอบการปกครองกันเอง โดยมีให้เกิดการกดขี่ทางชนชั้น สังคมจะเป็นแบบสังคมนิยมและก้าวไปเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ที่ไร้ชนชั้นในที่สุด

สังคมนิยม นอกจากจะเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยการกดขี่ทางชนชั้นแล้ว ยังเป็นสังคมที่ลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ มาร์กซ์ได้ใช้แนวความคิดทางจิตวิทยาที่เรียกว่า ความรู้สึกแปลกแยก (Alienation) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากฟอยเออร์บาร์ก (Feuerbach) ลูกศิษย์เฮเกลเป็นพื้นฐานในการอธิบาย²³

ความรู้สึกแปลกแยก (Alienation)

มาร์กซ์อธิบายว่า ถึงแม้ว่าแรงงานเป็นตัวการซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาการของมนุษย์ และสร้างความสนุกเพลิดเพลินให้กับมนุษย์ แต่แรงงานยังทำให้เกิดทรัพย์สินส่วนตัว การแลกเปลี่ยน การแข่งขัน การลดค่าและลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของกรรมกรด้วย ซึ่งดูได้

จากความเป็นจริงที่ว่า ยิ่งกรรมกรผลิตมาก กรรมกรก็ยิ่งจนลง และกรรมกรยังมีชีวิตที่
คุณค่าความเป็นมนุษย์ลดลง เมื่อสินค้าที่กรรมกรผลิตมีค่ามากขึ้น สรุปได้ว่า สิ่งที่กรรมกร
ผลิตโดยใช้แรงงาน กลับเป็นตัวต่อต้านกรรมกรซึ่งเป็นเจ้าของแรงงานนั้น ความรู้สึก
แปลกแยกของกรรมกรแยกออกได้ดังนี้

๑. กรรมกรรู้สึกแปลกแยกจากผลผลิตตนเอง เพราะผลผลิตมิได้ทำให้เขามีความ
สุข ตรงกันข้าม กลับต่อต้านเขา ทำให้เขามีความทุกข์

๒. กรรมกรรู้สึกแปลกแยกจากกิจกรรมการผลิต กรรมกรรู้สึกว่าผลผลิตมิได้เป็น
การผลิตของตน เพราะทำให้ตนทุกข์ทรมาน ทำลายพลังทั้งทางร่างกายและจิตใจ การ
ผลิตกลายเป็นการทำลายความเป็นมนุษย์ กิจกรรมการผลิตควบคุมการดำรงชีวิตของมนุษย์
ในทุกเรื่อง เช่น เมื่อไรควรกิน ควรพักผ่อน หรือควรหยุดหรือเมื่อไรจะเข้าสังคม สรุป
แล้ว วิถีทางดำรงชีวิตของมนุษย์ถูกบีบคั้นโดยกิจกรรมการผลิต

๓. กรรมกรรู้สึกแปลกแยกจากความเป็นมนุษย์ เพราะการผลิตเท่านั้น ที่พิสูจน์ว่า
คนเป็นคนที่แตกต่างจากสัตว์ เมื่อคนถูกแยกออกจากการผลิตของตนเอง ก็เหมือนกับถูก
แยกออกจากความเป็นมนุษย์ มีสภาพไม่ต่างจากสัตว์ที่ผลิตเพื่อการอยู่รอด เพื่อลูกอ่อน เพื่อ
การดำรงชีวิตที่รอดไปวันๆ การผลิตของมนุษย์แตกต่างจากสัตว์คือผลิตโดยการสร้างสรรค์
เพื่อความสวยงามหรือเพื่อธรรมชาติทั้งหมด

๔. กรรมกรรู้สึกแปลกแยกจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เนื่องจากกรรมกรรู้สึกแปลก
แยกจากผลผลิต และจากกิจกรรมการผลิต โดยมีนายทุนเป็นตัวการ กรรมกรก็ต้องรู้สึก
แปลกแยกจากนายทุนไปด้วย เพราะเห็นนายทุนเป็นต้นเหตุของความผิดปกติของตน คือ
ไม่ได้เป็นเจ้าของผลผลิต ไม่ได้ชอบกิจกรรมการผลิต ช้ำการผลิตเป็นตัวทำลายความเป็น
มนุษย์ของตนคือ ให้ตนผลิตแบบสัตว์เพื่อยังชีพเท่านั้น

สรุปได้ว่า แรงงานในระบอบนายทุนทำให้กรรมกรรู้สึกแปลกแยกจากตนเอง(คือมิ
ได้ดำรงชีวิตแบบมนุษย์) และแปลกแยกจากธรรมชาติ เพราะมิได้ผลิตตามธรรมชาติของ
คนที่มีจุดมุ่งหมายและสร้างสรรค์ และมีการพัฒนาการผลิตที่แตกต่างกว่าการผลิตของสัตว์
และมนุษย์รู้สึกแปลกแยกจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

มาร์กซ์พยายามชี้ให้เห็นว่า สังคมนิยม เป็นสังคมที่มีการต่อสู้ทางชนชั้นมีการเอาเปรียบของนายทุนโดยเอามูลค่าส่วนเกินจากกรรมกรไป และเป็นสังคมที่ทำให้กรรมกรรู้สึกแปลกแยก มาร์กซ์ทำนายว่าสังคมนิยมจะทำลายตนเองโดยชนชั้นกรรมาชีพ ที่ระบบทุนนิยมสร้างขึ้นมาเองให้มีลักษณะพิเศษที่สามารถสร้างจิตสำนึกทางการเมือง และลุกขึ้นล้มล้างระบบเอง และสร้างการปกครองของตนเองขึ้นมาใหม่

เผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ (The Dictatorship of the Proletariat)²⁴

ชนชั้นกรรมาชีพจะจัดระบบทุนนิยมได้ก็โดยการปฏิวัติเท่านั้น หลังจากปฏิวัติแล้วก็จะจัดระบบการปกครองโดยชนชั้นของตน ซึ่งเป็นระบบการปกครองที่เป็นบันไดในการพัฒนาสังคมเป็นคอมมิวนิสต์ เผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพนี้ก็คือการปกครองแบบสังคมนิยมนั่นเอง

ในการปกครองสังคม ชนชั้นกรรมาชีพมีเป้าหมายสองอย่างคือ

๑. กวาดล้างโครงสร้างระบบนายทุน
๒. สร้างสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มาแทนที่

ชนชั้นกรรมาชีพจะเข้ายึดเครื่องมือการผลิตมาครอบครองและพยายามเพิ่มพลังการผลิตให้มากขึ้นทันที ซึ่งวิธีการทำก็แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ มาร์กซ์เสนอวิธีการที่ใช้ได้ในประเทศที่พัฒนา คือ

๑. ยกเลิกกรรมสิทธิ์ที่ดิน และใช้วิธีการเช่าที่เพื่อสาธารณประโยชน์เท่านั้น
๒. เก็บภาษีรายได้แบบก้าวหน้าอย่างกวัดจั้น
๓. ยกเลิกสิทธิการรับมรดก
๔. ยึดทรัพย์สินของพวกกบฏและคนอพยพ
๕. รัฐเข้าควบคุมการให้สินเชื่อโดยผ่านทางธนาคารชาติ
๖. รัฐเข้าควบคุมการคมนาคมสื่อสารทุกประเภท
๗. รัฐเข้าควบคุมโรงงาน เครื่องมือการผลิต และการเกษตร
๘. ทุกคนต้องทำงานโดยเสมอภาคกัน ก่อตั้งกองทัพอุตสาหกรรมเพื่อการเกษตรและอื่นๆ

๕. รวมการเกษตรกับการอุตสาหกรรมโรงงานเข้าด้วยกัน กำจัดความแตกต่างระหว่างชนบทกับเมืองอย่างช้าๆ โดยการกระจายรายได้ให้ประชากรทั่วประเทศ

๑๐. ให้การศึกษาแก่เยาวชนโดยไม่คิดมูลค่า กำจัดการใช้แรงงานเด็ก และรวมการศึกษากับการผลิตทางอุตสาหกรรมเข้าด้วยกัน

แต่ในช่วงนี้ ความไม่เสมอภาคยังมีอยู่ กรรมกรจะได้ค่าจ้างตามแรงงานที่ให้แก่สังคม ทำให้เกิดความไม่เสมอภาค แต่เมื่อสังคมพัฒนาไปนานพอ มีการผลิตมากขึ้น คนทำงานอย่างสนุก ไม่รู้สึกว่าคุณบังคับ คนก็จะพอใจที่ได้รับค่าตอบแทนตามความต้องการของแต่ละคน ในขณะที่ทำงานเต็มความสามารถของแต่ละคน

เผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพนี้ จะเกิดในประเทศอุตสาหกรรมหลายประเทศ ในระยะเวลาไรรี่เช่นกัน

สังคมนิยม

มาร์กซ์ไม่ได้กำหนดรูปแบบสังคมนิยมอย่างละเอียดอย่างที่พวกสังคมนิยมเพื่อฝืนกำหนดลักษณะสังคมนิยมในอุดมคติของตน เพราะรูปแบบของสังคมนิยมมีลักษณะเฉพาะในแต่ละสังคม แล้วแต่ว่าอยู่ในประเทศไหน มาร์กซ์จึงไม่กล้าทำนายล่วงหน้า และอีกประการหนึ่ง มาร์กซ์ถือว่าการได้มาซึ่งสังคมนิยม เป็นกระบวนการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ ที่จะเกิดขึ้นหลังจากระบบทุนนิยมถูกทำลายไปหมดสิ้นแล้ว

กระบวนการนี้เกิดขึ้นเมื่อชนชั้นกรรมาชีพจะปกครองสังคมไประยะหนึ่ง ในระยะนี้ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม คือรัฐจะค่อยๆสลายตัวไป กองทัพ ตำรวจ ระบบราชการก็สลายตัวไปด้วย รวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆที่สร้างขึ้นโดยชนชั้นปกครอง เพราะชนชั้นปกครองถูกทำลาย ไม่มีความแตกต่างระหว่างชนชั้น เพราะสังคมเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต ทุกคนเป็นกรรมกร ไม่มีชนชั้นอื่น ไม่มีเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดชนชั้น จึงไม่มีการกดขี่ระหว่างชนชั้น

เมื่อรัฐสลายตัวไปแล้ว สังคมก็จะถูกดูแลโดยสมาคมผู้ผลิตที่มีเสรีภาพทางการผลิต ที่ไม่มีอำนาจทางการเมือง และผลิตเพื่อการพัฒนาอย่างอิสระของทุกคน นั่นคือ ทุกคนมีอิสระจะทำอะไรได้ตามความพอใจของตน "จะล่าสัตว์ตอนเช้า ตกปลาตอนบ่าย เลี้ยงแกะ

ตอนเย็น วิจารณ์หลังอาหาร โดยไม่ต้องเป็นคนล่าสัตว์ ชาวประมงค์ คนเลี้ยงแกะ หรือนักวิจารณ์"²⁶

ในการผลิต สมาคมผู้ผลิตจะดำเนินตามแผนงานตามความต้องการของสังคม โดยไม่คำนึงถึงส่วนตัว เพราะไม่มีใครเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิต เนื่องจากคนมีเสรีภาพในการผลิต ก็จะพัฒนาระบบการผลิตจนก้าวหน้า ทำให้คนไม่ต้องทำงานหนัก มีเวลาว่างที่จะเพลิดเพลินกับชีวิต คนไม่ต้องตกเป็นทาสของเครื่องจักร และทำงานอย่างเต็มใจ ความรู้สึกแปลกแยกหายไปโดยสิ้นเชิง คนได้พัฒนาอย่างสมบูรณ์ ทุกคนเสมอภาค ไม่มีความแตกต่างระหว่างงาน ระหว่างในเมืองกับชนบท หรือระหว่างรายได้ ไม่มีการใช้เงินตรา ทุกคนทำงานเต็มที่ตามความสามารถของตน และพอใจที่จะรับผลตอบแทนตามความจำเป็นของตน

สังคมคอมมูนิสต์ของมาร์กซ์เป็นสังคมที่เกิดในโลกนี้ เกิดขึ้นได้โดยการปฏิวัติการปกครอง โดยชั้นกรรมาชีพในระบบทุนนิยมในสมัยนั้น และมีความก้าวหน้าทางการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาให้สังคมกลายเป็นสังคมคอมมูนิสต์

วิเคราะห์ลัทธิมาร์กซ์

เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดในประเทศคอมมูนิสต์ในปัจจุบัน เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า ลัทธิมาร์กซ์ประสบความสำเร็จในการนำมาใช้ในสังคมปัจจุบัน ความล้มเหลวอาจมีสาเหตุ ๒ อย่าง คือ เกิดจากความบกพร่องหรือจุดอ่อนของลัทธิมาร์กซ์ที่ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ หรือเกิดจากการนำลัทธิหรือทฤษฎีมาใช้อย่างผิด ๆ

ในการวิเคราะห์ต่อไปนี้จะเป็นการวิเคราะห์ถึงข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนของลัทธิมาร์กซ์ ส่วนการนำลัทธิมาร์กซ์มาใช้อย่างไรนั้น จะกล่าวถึงในบทต่อไป

ก่อนที่จะวิเคราะห์ทฤษฎีของมาร์กซ์ เราต้องเข้าใจว่า มาร์กซ์สร้างทฤษฎีขึ้นมาโดยมีแรงคลใจ คือสภาพสังคมรอบตัว และพยายามหาทางแก้ปัญหาในสังคมนั้น ดังนั้น ลัทธิมาร์กซ์ เป็นทฤษฎีสังคม²⁷ มิได้เป็นปรัชญาครอบจักรวาล มาร์กซ์ให้ความสนใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และสถาบันสังคม และใช้ทฤษฎีปรัชญาต่อเมื่อมันคล้ายกับวิธีวิทยาศาสตร์ มาร์กซ์ถือว่าในการที่จะทำความเข้าใจสังคม ก็ต้องเข้าใจกฎในสังคม มาร์กซ์

มิได้มีเจตนาที่สร้างทฤษฎีสังคมขึ้นมาเพื่อใช้กับสถานการณ์อื่นๆเช่น ทางชีววิทยา ทางฟิสิกส์ หรือทางปรัชญา ถึงแม้ว่ามาร์กซ์และเอนเงิลส์ จะไม่ปฏิเสธว่า ได้รับอิทธิพลจากเฮเกลในเรื่อง วิธีวิภาษ (dialectic) แต่ทั้งสองก็แสดงให้เห็นว่าปรัชญาที่เป็นรูปธรรมจะไม่มี ความหมาย ถ้ามิได้เปลี่ยนมาเป็นทฤษฎีที่ปฏิบัติได้ มาร์กซ์จึงเปลี่ยนทฤษฎีการขัดแย้งของ ความคิดของเฮเกล มาเป็นทฤษฎีการขัดแย้งทางวัตถุ ซึ่งนำไปสู่ทฤษฎีการปฏิวัติสังคมนิยม ที่ปฏิบัติได้

วัตถุนิยมประวัติศาสตร์

การมองสังคมนิยมที่กำหนดโดยรากฐานทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว เป็นการกำหนดที่ตายตัว และมองด้านเดียว การลดความสำคัญของสถาบันสังคมนิยมอื่นๆ เช่นศาสนา ปรัชญา รัฐ หรือลักษณะของมนุษย์ทางชีววิทยา เป็นการกระทำที่อันตรายอย่างยิ่ง เพราะเหมือนกับกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัวว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์คือ วิธีการหาเงิน (การทำงานในรูปแบบการผลิต) มิใช่ ลักษณะของมนุษย์หรือความคิด การศึกษา หรือศาสนา ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว สถาบันที่มาร์กซ์เรียกว่า "โครงสร้างส่วนบน" มีความสำคัญไม่น้อยกว่าสถาบันทางเศรษฐกิจ

การแบ่งแยกสถาบันสังคมนิยมออกเป็นสองส่วนอย่างชัดเจนก็ยากที่จะเป็นไปได้ เพราะในความเป็นจริงนั้น บางครั้งก็ผสมปนเปกัน จนแยกไม่ออกว่าเป็นอะไร และในการดำรงชีวิต สถาบันต่างๆ ของสังคมนิยม มีอิทธิพลต่อมนุษย์มิใช่เศรษฐกิจอย่างเดียว หรือเศรษฐกิจมากกว่าอย่างอื่น ยกตัวอย่างง่ายๆว่า คนบางกลุ่มเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตเช่น ที่นา แต่ไม่ได้คดขี่ผู้เช่าที่ดิน เนื่องจากอิทธิพลทางศาสนา ในแง่นี้ ศาสนา ก็มีบทบาทมากกว่าเศรษฐกิจ

ดังนั้น การใช้รูปแบบการผลิต ซึ่งประกอบด้วยเครื่องมือการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นเครื่องกำหนดวิถีทางดำเนินชีวิตของมนุษย์ จึงเป็นการให้ความสำคัญเศรษฐกิจมากไปจนเกินขอบเขต

มาร์กซ์ทำนายอย่างมั่นใจถึงอนาคตของสังคมว่า ในที่สุดสังคมนิยมเมื่อพัฒนาเต็มที่จะถูกปฏิวัติอย่างหลีกเลี่ยงมิได้โดยชนชั้นกรรมาชีพ และสังคมจะพัฒนาเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ การทำนายนี้ไม่ตรงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิวัติแล้วมี

๑. ต้องมีชนชั้นสองชนชั้นเกิดขึ้น ชนชั้นอื่นๆ จะสลายตัวไป หรือกลายเป็นชนชั้นกรรมาชีพซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของสังคม หรือเป็นชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นส่วนน้อย แต่โดยลักษณะความเป็นจริงที่เกิดในสังคมคือ เมื่อชนชั้นกลางเก่า (เจ้าของร้าน นักธุรกิจย่อย) สลายตัวไปแล้ว ก็มีชนชั้นใหม่เกิดขึ้นด้วย นั่นคือชนชั้นที่ให้บริการแก่สังคม เช่น หมอ ทนายความ พยาบาล สมุหบัญชี ครู นักสังคมสงเคราะห์ ช่างเทคนิค ผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้รับเงินเดือน ถึงแม้ว่า คนกลุ่มนี้จะมีได้เป็นเจ้าของกิจการเอง แต่คนกลุ่มนี้ก็มิได้มีทัศนคติต่อโลกเหมือนชนชั้นกรรมาชีพ

๒. มาร์กซ์ทำนายว่า ชนชั้นกรรมาชีพจะต้องมีความทุกข์ยากมาก ถ้ามาร์กซ์หมายถึงความทุกข์ยากเพราะปัญหาทางเศรษฐกิจแล้ว ชนชั้นนี้มิได้มีความทุกข์ยากมากนัก เพราะในสังคมนิยมมีการพัฒนาทางเทคโนโลยีอย่างก้าวหน้า สังคมเจริญขึ้น รวยขึ้นชนชั้นนี้ก็มีส่วนร่วมในความร่ำรวยของสังคม แต่ถ้าความทุกข์ยากมีสาเหตุจากอย่างอื่น แล้วชนชั้นอื่นๆ ก็มีความทุกข์ยากได้เช่นกัน ดังนั้น ชนชั้นกรรมาชีพในสังคมนิยมที่พัฒนาเต็ม ที่ก็มิได้รู้สึกแปลกแยกอย่างที่มาร์กซ์ทำนาย เพราะสินค้าที่ตนผลิตยิ่งมาก และยังมีคุณภาพดี ก็ยิ่งทำให้ได้กำไร ชนชั้นกรรมาชีพมีส่วนร่วมในกำไรนั้นด้วย ดังนั้นสินค้าที่ผลิตมิได้ต่อต้านกรรมกร แต่ในความเป็นจริงกลับส่งเสริมให้กรรมกรกินคืออยู่ดีขึ้น เห็นได้ง่ายๆ จากการทำธุรกิจของบริษัทที่ดี ทำให้บริษัทรวย และผลก็คือ ผู้ที่ทำงานในบริษัทก็จะได้เงินเดือนหรือค่าจ้างดีกว่าบริษัทที่ทำธุรกิจไม่ดี

ส่วนทฤษฎีมูลค่าส่วนเกินที่มาร์กซ์พยายามอธิบายว่า ทุน ประกอบด้วย ทุนคงที่คือเครื่องจักร และทุนที่ไม่คงที่ คือค่าจ้าง นายทุนจะหากำไรโดยการไม่ให้ค่าจ้างสูง และตัดวงเอามูลค่าส่วนเกินมาจากกรรมกร แต่มาร์กซ์ลืมไปว่า ในกระบวนการทำงานเพื่อผลิตสินค้านั้น นายทุนต้องใช้แรงงานเช่นเดียวกัน และสมควรจะได้ค่าตอบแทนเช่นเดียวกับ

กรรมกร เพราะฉะนั้นในการลงทุนนอกจากจะมีเครื่องจักร และค่าจ้าง ก็มีแรงงานของนายทุนผสมอยู่ด้วย มาร์กซ์ถือว่า แรงงานของนายทุนมิได้เป็นส่วนหนึ่งของทุนที่ลงไป จึงมิได้คิดคำนวณออกมาว่าควรเป็นเท่าไร ถ้าหากมาร์กซ์คำนวณออกมาด้วย อาจจะเห็นได้ชัดเจนว่ามูลค่าส่วนเกินไม่มีมากดังที่คิด และในความเป็นจริง นายทุนผู้เป็นเจ้าของกิจการ ก็มักจะทำงานหนักกว่ากรรมกร แต่อาจเป็นงานที่ใช้สมอง หรือบางครั้งก็ใช้แรงด้วย จากทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน มาร์กซ์ถือว่าแรงงานที่กรรมกรขาย เป็นแรงงานจากร่างกาย มากกว่าจากการใช้สมอง ในแง่นี้มาร์กซ์ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่แรงงานจากสมองเลย ซึ่งก็ไม่แปลกเพราะกรรมกรที่มาร์กซ์ประสบพบเห็น เป็นกรรมกรที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เครื่องจักรยังไม่พัฒนาก้าวหน้าพอเหมือนในปัจจุบัน การทำงานของกรรมกรจึงต้องอาศัยแรงงานเป็นหลัก

นอกจากนี้ มาร์กซ์ยังทำนายว่า ชนชั้นกรรมาชีพจะทนการบีบบังคับจากนายทุนไม่ไหว และไม่มีทางออก เพราะไม่มีอำนาจต่อรองกับชนชั้นนายทุนทั้งสิ้น นอกจากจะลุกฮือขึ้นปฏิวัติเอง แต่ตามความเป็นจริงนั้น ชนชั้นกรรมาชีพในสังคมทุนนิยมที่เจริญเต็มที่ มีอำนาจต่อรองค่อนข้างมาก คือการที่ชนชั้นกรรมาชีพรวมตัวกันตั้งสหภาพแรงงาน เป็นตัวแทนดูแลผลประโยชน์ให้ตน เช่น เรียกร้องให้รัฐออกกฎหมายแรงงานที่อำนวยความสะดวกต่างๆ การจำกัดเวลาทำงาน การให้สวัสดิการต่างๆ มีสิทธินัดหยุดงานโดยสงบได้ เป็นต้น การเกิดกลุ่มตัวแทนดังกล่าว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกรกับนายทุนมีความประนีประนอม ลดความตึงเครียด และลดการเอาเปรียบลงได้มาก ดังนั้นแทนที่ชนชั้นกรรมาชีพจะต้องพึ่งชนชั้นนายทุนข้างเดียว ชนชั้นนายทุนต้องพึ่งชนชั้นกรรมาชีพด้วย เนื่องจากการพัฒนาการผลิตขยายใหญ่กว้างขึ้น การนัดหยุดงานของกรรมกร ทำให้ขาดทุนและมีผลกระทบต่อรายได้ของชนชั้นนายทุนมาก นายทุนจึงต้องคำนึงถึงข้อเรียกร้องของกรรมกร

มาร์กซ์อาจจะถูกที่ทำนายว่า ชนชั้นกรรมาชีพจะสร้างจิตสำนึกทางการเมือง แต่แทนที่ชนชั้นกรรมาชีพจะปฏิวัติ กลับรวมตัวกันเพื่อสร้างองค์การต่อรองกับนายทุน การที่ชนชั้นกรรมาชีพทำเช่นนี้ เพราะได้รับอิทธิพลจากการเมือง คือการปกครองระบอบประชาธิปไตย และได้รับการศึกษาที่ทำให้หูตากว้าง มีความรู้ความคิดที่จะแก้ปัญหาสังคม

โดยวิธีอื่น นอกเหนือไปจากการปฏิวัตินายทุน การพัฒนาทางสื่อสารมวลชน ก็มีมีส่วนช่วยให้ชนชั้นกรรมาชีพ ลดการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาสังคมด้วย สรุปลแล้ว มาร์กซ์มองชนชั้นกรรมาชีพอย่างโคดเคียวที่มีลักษณะของตนเอง คือเป็นชนชั้นที่มีความคิดที่จะแก้ปัญหาสังคมโดยการปฏิวัติเท่านั้น ในการจำกัดลักษณะของชนชั้นกรรมาชีพให้เป็นชนชั้นปฏิวัติ มาร์กซ์ละเลยบทบาทของการศึกษา การสื่อสารมวลชน และกลไกของระบอบประชาธิปไตยอย่างสิ้นเชิง

๓. มาร์กซ์ทำนายว่าการปฏิวัติจะเกิดในประเทศที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงสุด และมีการพัฒนาเป็นสังคมนิยม และคอมมิวนิสต์ในที่สุด แต่ตามความเป็นจริงนั้น กลับเกิดในประเทศที่มีการเกษตรกรรมเป็นหลักและที่มีการอุตสาหกรรมน้อยมาก ในแง่สังคมนิยมได้พัฒนาไปตามครรลองที่มาร์กซ์กำหนด

การสลายตัวของชนชั้นปกครอง

มาร์กซ์เชื่อว่า เมื่อระบบทุนนิยมถูกทำลายไปโดยชนชั้นกรรมาชีพแล้ว จะเกิดสังคมแบบสังคมนิยมที่ผู้ปกครองจะเสียสละอำนาจทางการเมืองและรัฐค่อยๆสลายตัวไป และเกิดสังคมคอมมิวนิสต์ แต่เป็นการยากที่จะเกิดเช่นนั้นได้ ถ้าจะยอมรับว่าเป็นไปได้แล้วทำไมชนชั้นปกครองในสังคมก่อนๆ มิได้เป็นทำเช่นนั้น? ถ้าสมมุติว่าชนชั้นปกครองเสียสละอำนาจเพราะการสลายตัวของชนชั้นแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะสรุปว่า จะไม่มีชนชั้นปกครองใหม่ขึ้น ซึ่งเหตุการณ์นี้ก็เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์เสมอมา คือเมื่อชนชั้นปกครองเก่าถูกล้มล้างอำนาจไป ก็จะมีชนชั้นปกครองใหม่เข้ามาแทนที่ และทำไมจึงไม่เกิดขึ้น ในสังคมแบบสังคมนิยม? ถึงแม้ว่าจะไม่มีทรัพย์สินเอกชน เราจะสรุปได้อย่างไรว่า พวกผู้จัดการ และชนชั้นบริการจะไม่รวมตัวสร้างเป็นชนชั้นใหม่ขึ้นมา?

เมื่อดูเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสหภาพโซเวียตแล้ว จะเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น ถึงแม้ว่ามาร์กซ์จะไม่เคยคาดว่า จะเกิดการปฏิวัติสังคมนิยมในโซเวียต แต่ผู้นำก็ประกาศว่าเป็นการปฏิวัติตามอุดมการณ์ของมาร์กซ์ เลนินประกาศว่าการปฏิวัติปี ค.ศ. ๑๙๑๗ ทำให้เกิดเผด็จการโดย ชนชั้นกรรมาชีพ และได้ยืนยันว่าเป้าหมายของการปกครองคือการล้มล้างชนชั้นทุกชนชั้น และสุดท้ายก็คือรัฐ ในแง่นี้เราก็คงคิดว่า ระบบราชการต้องสลายตัวไปด้วย แต่

ตามความจริงแล้วก็มีได้เป็นเช่นนั้น ระบบราชการ และรัฐบาลกลับมีความแข็งแกร่งขึ้น ซึ่งอาจเป็นเพราะแรงกดดันภายนอก ธรรมเนียมจากสมัยซาร์ หรือการแบ่งงานกันทำอย่าง เค่นซัด ไม่ว่าจะรัฐจะแข็งแกร่งด้วยเหตุผลใดก็ตาม ความจริงก็คือภายในชั่วอายุคน การ ปฏิวัติสังคมนิยมเสื่อมลงอย่างมาก

เป้าหมายและวิธีการ

มาร์กซ์เสนอเป้าหมายที่ขัดกับวิธีการ เป้าหมายของสังคมนิยมคือสังคมนิยมที่มี เสรีภาพเต็มที่ ไม่มีอำนาจรัฐ ตำรวจ หรือสงคราม แต่วิธีการที่ได้มาซึ่งสังคมนิยมคือการ ใช้ กำลังอำนาจทางการเมืองปฏิวัติ ปัญหาในที่นี้คือ จะเป็นไปได้หรือไม่ที่จะแยกวิธีการออก จากเป้าหมาย โดยมีได้ทำลายเป้าหมาย แต่ตามประวัติศาสตร์จะเห็นว่า เมื่อมีการใช้ความ รุนแรงก็จะมี การตอบโต้ด้วยความรุนแรงเช่นกัน เป็นลูกโซ่ไปจนกว่าจะมีความตั้งใจอย่าง เข้มแข็งและควบคุมการตอบโต้ได้

เป้าหมายคลุมเครือ

สังคมนิยมที่ทุกคนได้รับตอบแทนตามความจำเป็นของแต่ละคน แต่ทำงาน ตามความสามารถเป็นการปฏิบัติที่ยากมากในสังคมนิยมที่เจริญในทางอุตสาหกรรม อะไรเป็น ตัวตัดสินความจำเป็นของแต่ละคน? และคนจะเป็นอิสระจากระบบการแบ่งงานได้อย่างไร? ความขัดแย้งในสังคมนิยมจะหมดไปได้อย่างไร ในสังคมนิยมที่สิ้นค้ำมาเกินความ ต้องการ มาร์กซ์มิได้เสนอความคิดเรื่องนี้โดยเฉพาะเจาะจงให้เห็นได้อย่างชัดเจน

มาร์กซ์เชื่อว่าความขัดแย้งในสังคมนิยมเกิดจากจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่ ตามความเป็นจริงนั้น มนุษย์จะดิ้นรนเพื่อเกียรติยศชื่อเสียง ถึงแม้ว่าจะสูญเสียทางเศรษฐกิจ ก็ยอม เพราะคนมิใช่สัตว์เศรษฐกิจอย่างที่มาร์กซ์ (และสำนักเสรีนิยม) เข้าใจ ความกระหาย ในอำนาจ เกียรติยศ และความมั่นคงในชีวิต เป็นสาเหตุของความขัดแย้งได้เช่นกัน การ เหมาว่าเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจอย่างเดียวทำให้เกิดข้อขัดแย้งในสังคมนิยม เป็นการมองด้าน เดียวเพราะมีปัจจัยทางจิตวิทยาและทางสังคมวิทยา ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งด้วย

สรุปแล้ว สังคมคอมมิวนิสต์ก็มีลักษณะไม่แตกต่างจากสังคมนิยมแบบเพื่อฝัน เพราะมีลักษณะที่คลุมเคลือและเป็นไปได้ยาก ถึงแม้มาร์กซ์จะพยายามออกแบบให้เป็นสังคมที่มีพื้นฐานมาจากวัตถุก็ตาม การที่คนจะปฏิบัติและดำเนินชีวิตในสังคมนี้นั้น ต้องเป็นคนที่ มีลักษณะพิเศษ ที่เกือบจะกล่าวได้ว่า เป็นพระอรหันต์ ที่ไม่มีกิเลส ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุที่ยั่วชวนให้เกิดความอยาก คนในสังคมคอมมิวนิสต์จะไม่มีใครแย่งชิงกัน และไม่มีความอยากที่จะเอาวัตถุมาเป็นเจ้าของ หรือสมบัติส่วนตัว ซึ่งตามความจริงแล้วเป็นไปได้ยาก

อาจกล่าวได้ว่า จุดอ่อนของลัทธิมาร์กซ์ คือการมองโลกในด้านเดียว ทำให้ทฤษฎีที่สร้างมีข้อบกพร่องหลายประการ และที่สำคัญที่สุด คือการมองลักษณะตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ผิดไป คือมองว่ามนุษย์เมื่อได้อยู่ในสังคมคอมมิวนิสต์แล้วจะไม่มี ความอยาก หรือ ความเห็นแก่ตัว เพราะมีความพอเพียงในวัตถุ แต่โดยธรรมชาตินั้นมนุษย์ที่ไม่บรรลุนิพพาน พระอรหันต์ ซึ่งบรรลุนิพพานสุขยอศทางจิตแล้ว ก็ยากที่จะควบคุมจิตมิให้เกิดกิเลสหรือความอยากได้ อาจกล่าวได้อีกแง่ว่า มาร์กซ์ให้ความสำคัญทางวัตถุมากเกินไป จนละเลยความสำคัญของจิต หรือความคิด

ลัทธิมาร์กซ์มีส่วนช่วยทางวิชาการอย่างไร?

ถึงแม้ว่า ทฤษฎีมาร์กซ์ได้รับการวิจารณ์ต่าง ๆ นานา และมีจุดอ่อนข้อบกพร่องมากมาย ความคิดของมาร์กซ์ก็มีส่วนช่วยในแง่วิชาการและในแง่การเพิ่มพูนความรู้ ความคิดดังกล่าวมี

๑. การชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญในการเมือง ถึงแม้ว่ามีได้เป็นเพียงปัจจัยเดียวอย่างที่มาร์กซ์เชื่อ แต่ก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ละเลยไม่ได้ ดังนั้น ในการทำความเข้าใจและในการศึกษาการพัฒนาทางการเมือง จะต้องดูปัจจัยทางเศรษฐกิจด้วย

๒. ถึงแม้ว่าทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ของมาร์กซ์มีข้อบกพร่องมากมาย แต่การอธิบายถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมนายทุนที่มีต่อกรรมกร ในยุคต้นๆ ทั้งทางจิตวิทยาและทางเศรษฐกิจ สามารถนำมาอธิบายระบบทุนนิยมโบราณได้ในปัจจุบัน เพราะในปัจจุบัน สังคมบางสังคมเพิ่งจะใช้ระบบทุนนิยม

๓. ทฤษฎีการต่อสู้ทางชนชั้น ถึงแม้ว่าทฤษฎีนี้ยากแก่การยอมรับ แต่ก็เป็นที่ประโยชน์ในการศึกษาการเมือง แม้ว่าในความเป็นจริง สังคมมิได้มีชนชั้นที่แบ่งอย่างชัดเจนเป็นสองชนชั้น แต่ความคิดความอ่านของคน ก็ขึ้นกับชนชั้นทางสังคมของคน จากการศึกษาในอเมริกาค้นพบว่า กลุ่มคนที่มีรายได้น้อย จะมีความต้องการทางการเมืองแตกต่างไปจากกลุ่มคนที่มีรายได้สูง

นอกจากนี้ เป็นที่ทราบดีว่า วิธีการดำรงชีวิตของคนที่แตกต่างกันเพราะสถานภาพทางสังคมของคน การศึกษาทางจิตวิทยาค้นพบว่า ชนิดของโรคจิตของคนขึ้นกับชนชั้นของคน ที่สนใจเกี่ยวกับรัฐบาล ศาสนา ที่แตกต่างกันก็เพราะเงื่อนไขทางชนชั้นทั้งสิ้น การศึกษาในสาขาสังคมวิทยาการเมือง เน้นในเรื่องนี้มาก

๔. การทำนายทางเศรษฐกิจของมาร์กซ์ แม้จะมีจุดอ่อนมากมาย แต่มาร์กซ์ก็มิได้ยึดถือหลักการมาก มาร์กซ์เชื่อว่าระบบทุนนิยมในอนาคตจะไม่มีลักษณะเดียวกันกับทุนนิยมในทศวรรษที่ ๑๙ แต่การพัฒนาสังคมก็จะมีต่อไป เพราะกระบวนการวิภาษวิธี (dialectic) จะดำเนินต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ถึงแม้ว่าสังคมทุนนิยมในทศวรรษที่ ๒๐ จะแตกต่างออกไป กระบวนการนี้สามารถเกิดขึ้นในสังคมทุนนิยมในอนาคตด้วย

๕. มาร์กซ์ในฐานะนักบุญ การที่มาร์กซ์พยายามช่วยชนชั้นกรรมาชีพให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก มาร์กซ์ก็มีฐานะที่เป็นนักบุญ มาร์กซ์ชี้ทางให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ โดยให้ช่วยตนเอง มิได้เชื่อว่าสาเหตุของความทุกข์เกิดจากการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติ และจะพ้นทุกข์ได้ก็ต้องอาศัยสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็พระเจ้า หรือกรรมจากชาติก่อน มาร์กซ์ให้ความสำคัญและมีความมั่นใจในความสามารถของมนุษย์มากคือ เชื่อว่ามนุษย์สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง และเป็นตัวกำหนดทุกอย่าง เรียกว่าเป็นความคิดแบบมนุษยนิยม (Humanism) ดังกล่าวแล้ว การให้ความสำคัญและศรัทธามนุษย์ เป็นพื้นฐานความคิดทางการเมืองหลายสำนัก

๖. ค่านิยมในสังคมคอมมิวนิสต์ แม้ว่าสังคมคอมมิวนิสต์จะเป็นไปได้ยาก แต่ค่านิยมที่มาร์กซ์ได้วางไว้ว่า เมื่อคนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ก็จะไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวมากนัก แต่จะนึกถึงส่วนรวมสังคมมากกว่า คนที่ต้องดิ้นรนทางเศรษฐกิจเพื่อมีชีวิตอยู่รอด

ในวันหนึ่งๆ จะไม่นึกถึงส่วนรวม เพราะจะยุ่งกับการทำงานเพื่อความอยู่รอดของตนเอง
ก่อน ค่านิยมนี้มีในสังคมต่างๆ ไปที่ยากจะปฏิเสธ

๗. การปฏิเสธศาสนา มาร์กซ์เชื่อว่าศาสนาเป็นสิ่งมัวเมาเหมือนยาเสพติด ที่ทำให้คนอยู่แต่ในโลกจินตนาการ ทำให้คนลืมความเป็นจริงในโลกเป็นการปฏิเสธศาสนา มาร์กซ์ก็ชักจูงให้หันมาพึ่งคนในการแก้ไขความทุกข์ยาก การปฏิเสธศาสนามีให้มาเกี่ยวข้องกับการเมือง เป็นพื้นฐานความคิดทางการเมืองในสมัยใหม่

ถึงแม้ว่า ลัทธิมาร์กซ์จะกลายเป็นอดีตไปในแง่การนำมาใช้ปฏิบัติ และมีอิทธิพลหลงเหลืออยู่น้อยมากในสังคมปัจจุบัน การที่ลัทธินี้มีอิทธิพลในสังคมคอมมิวนิสต์ในอดีตมาเป็นเวลานานนับสิบๆ ปี เป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่า ลัทธิมาร์กซ์มีคุณค่าแก่การศึกษา เพื่อเป็นกุญแจที่ไขไปสู่ความเข้าใจสังคมปัจจุบัน

เชิงอรรถ

1. สหภาพโซเวียตรัสเซีย ประกาศนำลัทธิมาร์กซ์มาใช้ในปีค.ศ. ๑๙๑๗ ภายใต้การนำของเลนิน ประเทศจีน ภายใต้การนำของเหมา เซ ตุง ประกาศว่าการปฏิวัติล้มการปกครองซึ่งประสบผลสำเร็จในปีค.ศ. ๑๙๔๙ เป็นการปฏิวัติตามลัทธิมาร์กซ์
อ่านการนำทฤษฎีมาร์กซ์มาใช้ในรัสเซียได้ใน C. Write Mills **The Marxists** (London: Cox and Wyman Ltd., 1962)
2. ดูรายละเอียดของความคิดนี้ใน Mulford Q. Sibley **Political Ideas and Ideology** (Bangkok: Harper & Row Publishers, 1970), p. 464
3. David Mclellan **The Thought of Karl Marx** (Britain: MacMillan and Company, 1970), P. 12
4. Ibid., p. 13 และดูการวิเคราะห์ความคิดมาร์กซ์เกี่ยวกับมนุษย์ได้ใน Erich Fromm **Marx ' Concept of Man** (New York: Frederick Unger Publishing Company.,1961)
5. Robert C. Tucker (edited) **Marx-Engels Reader** (New York: WW Norton and Company Inc., 1972) p. 11
6. Ibid.
7. Tom Bottomore **Karl Marx** (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1973), p. 8
8. Tucker.,op.cit.,p. 104
9. Ibid., p. 110
10. Sibley, op. cit., p. 463
11. Tucker, op., cit., p. 331
12. Ibid., p. 3
13. Ibid., p. 167
14. Ibid., p. 191

15. Sibley., op. cit., p. 463
16. Tucker, op. cit., p. 605
17. Ibid., p. 3
18. Ibid., p. 12
19. Ibid., p. 4
20. Ibid., pp. 142-164
21. Alfred G Meyer **Communism** (New York: Random House, 1960), p. 13
22. Sibley, op. cit., pp. 472-473
23. Tucker., op. cit., pp. 60-67
24. Suresh Chandra Pant **History of Western Political Thought** (Lucknow: Prakashan Kandra, 1971), pp. 269-272
25. **McLellan**, op. cit., pp. 213-224
26. Ibid., p. 217
27. Meyer, op. cit., pp. 21-22.